

Kan ejendomsret også indebære frihed til ikke at eje?

Jane Møller Larsen

Nampula distriktet i Mozambique piller ved ens forståelse af, hvad det vil sige at besidde. Hvad betyder ejendomsret og kan ejendomsret være kulturbetinget?

Vi kører igennem frodige landskaber på mudrede veje, der mest af alt minder om ufremkommelige stier. Bilen maser sig igennem buskadserne, forbi maniok, bomuld og majsmarker – for bare at nævne nogle af de mange afgrøder der omkranser de små lerklinede huse, og som udgør de små *machambaer*. *Machambaerne* er de familielandbrug, der danner grundlag for størstedelen af Mozambiques befolknings overlevelse og livsvilkår. Vi sidder i bilen og diskuterer, hvor ofte man høster afgrøder, og hvorvidt man høster flere gange om året. Her midt i regntiden hvor alt er grønt og står i fuldt flor, virker det besynderligt på os, at der i visse perioder opstår situationer, hvor folket sulter.

Foruden de frodige *machambaer* er det også iøjnefaldende, at der er så megen jord, der ikke er opdyrket. Jeg spørger Janfar, en lokal skoleinspektør der kører rundt med os, hvorfor der ikke er nogen, der dyrker al denne jord, og hvem der i øvrigt ejer den. Han svarer til vores overraskelse, at dem der vil have den, bare kan tage den og begynde at dyrke den. At her i Nampula distriktet er det alles jord, og hvis man vil udvide sin *machamba*, kan man bare gøre det. Jonito som er vores tolk tilføjer, at man godt nok skal registrere det hos de lokale myndigheder, hvis man udvider sit jordlod, men ellers er der ingen problemer i det. Herudover forklarer de os begge, at den frodighed vi ser nu, er resultat af regntiden, og at produktionen af afgrøder er ganske anderledes i tørkeperioderne. Og, at det er i tørkeperioderne sult-situationerne opstår. Vi kigger undrende på hinanden og tænker højt, hvorfor mon familierne så ikke bare sår og høster en hel masse nu og gemmer det til tørkeperioderne for at undgå at sulte?

Om eftermiddagen er vi kommet frem til Memba. Memba er en lille fiskerby, der ligger ud til det indiske ocean. Jeg går en tur på stranden med mit kamera og møder en meget smuk kvinde, der står og taler med en af de lokale fiskere. Hun er ikklædt tynde farvestrålende stoffer og har et spædbarn elegant svunget om ryggen. Jeg sludrer lidt med dem, så vidt det nu er muligt, da de begge taler sproget *makua*, og jeg tilkendegiver overfor hende, at hun har en fantastisk dejlig unge. Hun spørger mig, om jeg vil have ham? Øh... Nej, det vil jeg ikke, men pænt tak. Derefter får hun øje på de armbånd, jeg har om håndleddet. Små farvede glasperler på fiskesnøre indkøbt i et andet afrikansk land. Hun kører beslutsomt sin finger ned over dem og standser ved et orange armbånd. Peger på det med en bestemt finger og peger derefter på sig selv med et lille smil. Hendes bestemte og ligefremme facon gør det svært for mig at afslå, så jeg tager armbåndet af og skruer det ned over hendes hånd. Hvorefter hun tilfreds betragter det, vender sig om til sin ven og taler videre. Ikke noget tak, ikke noget videre. Jeg undrer mig lidt, men tænker ellers ikke mere over det.

Om eftermiddagen er vi langt væk fra stranden i en hel anden del af byen. Her møder jeg endnu en kvinde, der får øje på mine armbånd, og også hun får et efter at have forlangt det. Samme (manglende) reaktion. Ikke noget videre. Ingen tak, men en slags selvfølgelighed når jeg nu har så mange (ca. 10). Da den tredje kvinde melder sig endnu senere på dagen, og forlanger et armbånd, synes jeg efterhånden, at nu er nok.

Det skal i øvrigt bemærkes, at det er usandsynligt, at de tre kvinder kan have mødt hinanden i mellemtiden. Jeg vil gerne beholde resten af mine armbånd selv og svarer hende, at hun ikke kan få et. Hun bliver tydeligt overrasket. Ser måbende på mig, som om jeg kommer fra en anden planet. Hun er tilsyneladende ikke vant til sådanne afslag. Mit *nej* er åbenbart usædvanligt. Jeg forstår lige så lidt som hun. Undrer mig over, hvorfor hun ikke bare kan acceptere mit afslag og går mærkeligt til mode derfra med hendes nysgerrige blik hængende på mig.

Samme aften sidder vi med nogle udsendte fra Mellempfolkelig Samvirke (MS), der har boet i Memba over en længere periode. Vi taler om løst og fast, og samtalen drejer hen på, hvordan det kan være, at der opstår sult-situationer, her hvor naturen synes at være så potent og gavmild. Og vi spørger ind til vores tidligere undren. Hvorfor udvider de ikke bare deres *machambaer*, kultiverer noget mere af jorden og opbevarer høsten til hårdere tider? Lars som er MS' udsendte medarbejder smiler skævt og forklarer os, at her i Memba er det ikke så simpelt bare at udvide sin jordlod og sikre sin familie større vinding. Godt nok har folket adgang til jorden, og de kan som tidligere opfattet 'bare' indtage den. Men, og dette er det store men, hvis f.eks. en familie udvider sin *machamba* og høster ekstraordinært, er denne familie også forpligtet til at dele overskuddet med de familier der ikke har udvidet deres *machambaer*. Dvs. dem der har (mere) er forpligtet til at dele med dem, der ikke har (nok). At det ligger indlejret i den lokale kultur, at især i nødsituationer er 'dit' 'mit' og 'mit' 'dit'. Herudover forklarer Lars, at dette system tydeligvis ikke er uden konflikter, men at det er, hvad man implicit kan forvente af hinanden. Gensidigt ansvar iboende i den såkaldte frie ejendomsret. Eller med andre ord, privat ejendomsret indeholder en slags kulturelt bestemt fælleseje. Således får jeg indirekte svaret på den underlige armbåndssituation. At det var derfor, de to første kvinder nærmest forventede at få et armbånd, når jeg nu havde så mange, og også at det var derfor, den sidste kvinde forholdt sig så undrende til mit afslag.

Disse tanker sætter gang i en lang række refleksioner. At den selvfølgehed hvormed vi betragter 'dit' og 'mit', slet ikke er så selvfølgelig, og at den næsten banale oplevelse med armbåndene kredser omkring nogle af de største politiske og filosofiske spørgsmål. Hvem har retten til at eje hvad og hvorfor? Mine tanker strejfer tilbage til den engelske filosof John Locke, der levede fra 1632 til 1704. Han var grundlæggeren af den klassiske liberalisme, og synspunkter såsom, at det enkelte menneske har en ukrænkelig ret til sin egen krop, og derfor må hendes hænder værk også tilhøre hende. Og hvis disse hænder har tilført naturen/jorden noget, som er hendes eget, så har vedkommende også gjort udbyttet til sit eget. Retten til egen krop, og den deraf følgende ret til produkterne af det arbejde der udføres med denne krop, er for Locke grundlaget for den private ejendomsret. Dvs. kroppen, som individ og borger (i staten), får tildelt individuelle rettigheder, der bør prioriteres i fællesskabet. Disse rettigheder kan anskues som fundamentale parametre for den enkeltes motivation til at producere mere og akkumulere overskud og/eller opsparing og dermed få flere muligheder i samfundet.

Groft sagt, og uden at gå nærmere i detaljer, danner Lockes synspunkter grundlag for indretningen af mange samfund i dag, men denne tankemåde er åbenbart ikke den dominerende i Memba. I Memba, hvor fællesskabet kommer før de individuelle rettigheder, indebærer det at eje tilsyneladende 'alles rettigheder til at eje hinandens'. Kroppens værk tilhører altså fællesskabet og ikke kun en selv. Akkumulering af

overskud og opsparing deles mere eller mindre frivilligt i og af fællesskabet. Derfor får man også i Memba nogle vigtige svar på, hvorfor det kan svært at motivere befolkninger til at udvide deres jordlodder og profitmaksimere for egen vindings skyld. Egen vinding bliver nemlig (i hårdere tider) til alles vinding, og på den anden side bliver manglende fælles vinding til mulig sult og ulempe. Således fortæller eksemplet, at grådighed ikke betaler sig, samtidig med at det fortæller, at manglende motivation til at producere til fællesskabet kan føre til mangelsituationer med døden til følge. I lyset af disse betragtninger får man derfor forståelse for, hvordan kultur spiller sammen med ejendomsret, produktion, økonomi og opsparing. Og, at ejendomsret også kan indebære friheden til ikke egenhændigt at eje – at den er relationel og ikke en indforstået sandhed. Hvilket igen får mig til at tænke på, at jeg måske alligevel skulle have foræret den kvinde det armbånd, nu hvor jeg havde så mange, og hun ingen havde.